

Utsjoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma

1 Johdanto

Utsjoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelman perustana ovat paikallinen monikulttuurinen yhteisö sekä Opetushallituksen varhaiskasvatustilain perusteella antama valtakunnallinen määräys (540/2018) varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisesta varhaiskasvatussuunnitelmasta sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista. Jokaiselle päivähoidon piirissä olevalle lapselle laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma yhdessä lapsen hoidosta, opetuksesta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden ja huoltajien kanssa. (Varhaiskasvatustilain 23§ 540/2018).

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Sen lähtökohtana on lapsen etu ja tarpeet. Varhaiskasvatus on osa koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvamisen ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatussuunnitelma on sisällöllinen kokonaisuus kunnan esiopetuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelmien kanssa.

Utsjoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen on osallistunut varhaiskasvatuksen henkilöstöä, päivähoitolapsia ja lasten vanhempia, Utsjoen kunnan viranhaltijoita sekä asiantuntijoita saamenkielen ja -kulttuurin saralta. Kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan on kirjattu kunnan varhaiskasvatuksen arvot, tavoitteet, toimintaperiaatteet ja erityispiirteet, jotka tukevat ja ohjaavat Utsjoen kunnan varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista, kehittämistä ja arviointia. Hyvän varhaiskasvatuksen toteutuminen edellyttää sidosryhmien, kunnan edustajien, henkilöstön, vanhempien ja lasten osallistumista ja sitoutumista suunnitelman toteuttamiseen, arviointiin ja kehittämiseen. Varhaiskasvatus on elävä, jatkuva prosessi.

Tietoa Utsjoen kunnasta

Utsjoki on Suomen pohjoisin kunta, joka sijaitsee Lapin läänissä. Kunnan kylät ovat Utsjoen kirkonkylä, Outakoski, Karigasniemi ja Nuorgam. Asutus on keskittynyt pääsääntöisesti Suomen ja Norjan välisen rajajoen, Tenon varrelle. Vuonna 2018 Utsjoen kunnan alueella oli asukkaita 1228. Suomen pohjoisinta kuntaa leimaavat kaksi tunturierämaa-alueita: Paistunturi ja Kaldoaivi sekä alava Tenojokilaakso. Kunnan pinta-alasta iso osa on vesistöjä. Tenon ja sen sivujokien rannoilla on asuttu jo tuhansia vuosia. Utsjoen kunnan alueella on useita kivikautisia asumapaikkoja. Ei tiedetä varmasti, keitä kivikautiset esivanhemmat olivat ja mikä on heidän suhteensa nykyisiin asukkaisiin - he ovat kuitenkin jättäneet jälkeensä kiviesineitä ja niiden valmistamisessa syntyneitä iskoksia sekä mahdollisesti lainasanoja saamen kieleen. Saamelaiset olivat pitkään alueen ainoita asukkaita, kunnes viime vuosisadan jälkipuoliskolla alkoi voimakas suomalaistuminen. Utsjoki on edelleenkin Suomen ainoa kunta, jossa on saamenkielinen enemmistö. Kalastus, poronhoito ja karjatalous sekä metsästys ja marjastus ovat perinteisesti turvanneet elannon utsjokelaisille. Monien perheiden toimeentulo koostuu nykyään yhdistelmäelinkeinoista. Utsjoen työpaikoista on alkutuotannossa enää joka kymmenes, kun taas yksityisten tai julkisten palveluiden piirissä jo kolme työpaikkaa neljästä.

Sisällys

1 Johdanto	2
2 Utsjoen varhaiskasvatuspalvelujen perusta	6
2.1 Arvot ja toiminta-ajatus.....	6
2.2. Lapsena Utsjoella.....	8
2.3. Varhaiskasvatus ja lapsen oikeudet	8
3. Varhaiskasvatus Utsjoen kunnassa.....	10
3.1. Varhaiskasvatuspalveluiden historiaa	10
3.2. Utsjoen kunnan varhaiskasvatuspalvelut.....	11
4. Varhaiskasvatuksen tehtävät ja tavoitteet	12
4.1. Tavoitteena oppiminen, hyvinvointi ja laaja-alainen osaaminen	12
4.2 Laaja-alainen osaaminen	15
4.3 Oppimisen alueet	17
4.3.1 Kielten rikas maailma	18
4.3.2 Ilmaisun monet muodot	18
4.3.3 Minä ja meidän yhteisömme	19
4.3.4 Tutkin ja toimin ympäristössäni	21
4.3.5 Kasvan, liikun ja kehityn	22
4.4 Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki.....	23
5. Erityiset painotukset saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa	25
5.1. Pedagogiset painotukset saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa	26
5.2. Saamenkielisen varhaiskasvatuksen lisätavoitteet	29
5.3. Saamenkielisen varhaiskasvatuksen haasteet	31
6. Yhteistyökumppanit ja yhteistyön perusta	32
6.1 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö	32
6.2. Koulun ja varhaiskasvatuksen välinen yhteistyö	34
6.3. Monialainen yhteistyö.....	34
6.4. Yhteistyö Saamenmaassa ja maailmalla.....	35
6.5. Muut sidosryhmät	36
7. Toiminnan seuranta, arviointi ja kehittäminen	36
7.1. Varhaiskasvatuksen kehittämistarpeet	36
8. Yhteenveto	39
Lähteet	40

Kuviot

Kuvio 1: Lapsena Utsjoella	8
Kuvio 2: Utsjoen kunnan varhaiskasvatuspalvelut	11
Kuvio 3: Laaja-alaisen osaamisen alueet	16

2 Utsjoen varhaiskasvatuspalvelujen perusta

2.1 Arvot ja toiminta-ajatus

Utsjoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelman arvoperusta ja pedagogiset painotukset pohjautuvat kunnan linjauksiin, vanhemmille lähetettyjen kyselyjen tuloksiin, henkilöstöpalavereiden pohdintoihin ja lasten haastatteluihin. Kunnan linjauksissa pohjoissaamenkielen turvaaminen, tukeminen ja kehittäminen ovat keskiössä. Sivistystoimen päätökset olla rajaamatta lasten subjektiivista oikeutta varhaiskasvatukseen sekä lisäämättä hoitolasten määrää suhteessa hoitohenkilöstöön antavat arvokkaan tuen varhaiskasvatuksen toiminnalle. Vanhemmille lähetettyjen kyselyjen tuloksista ja henkilökunnan keskusteluista tärkeimmiksi arvoiksi nousivat toisen kunnioittaminen, hyvät käytöstavat, yhdenvertaisuus, luonto ja suvaitsevaisuus. Lasten haastatteluista taas kävi selkeästi ilmi, että leikkiminen, ystävät ja ulkoilu ovat tärkeimmät asiat varhaiskasvatuksessa.

Kunnan varhaiskasvatuksen toiminta-ajatuksena on tarjota lapselle turvallinen ja aktivoiva oppimisympäristö, jossa lasten ajatuksia kunnioitetaan ja kuunnellaan. Toiminnan suunnittelussa otetaan huomioon vuoden kierto, paikalliset elinkeinot ja sijainti. Rajat ylittävä yhteistyö Norjaan, retket ympäröivään luontoon, paikallisiin kohteisiin ja tapahtumiin ovat osia toiminnan suunnittelussa. Luonnon merkitys elinkeinona, levon ja virkistyksen lähteenä ja luovuuden innoittajana on keskeinen. Ulkoilu, ulkoliikunta sekä veteen tottuminen ovat tärkeitä elementtejä Tenon ja Utsjoen ympäröimässä kunnassa.

Lasten kanssa käydyissä keskusteluissa otettiin esille lapsilähtöisiä asioita. Mikä lasten mielestä on hauskaa päiväkodissa, mitä ja missä he mieluiten leikkivät ja mitkä lelut kiinnostavat. Keskusteltiin ystävistä ja lempiruoista. Pohdittiin myös epämieluisia ja pelottavia asioita. Valtaosa lapsista koki päiväkodin mieluisaksi hoitopaikaksi. Parasta on leikkiminen ja ystävät ovat tärkeitä. Suosituimmat leikkipaikat ovat ulkona ja leikkihuoneessa. Myös uiminen, liikuntasali ja mäenlasku ovat hauskaa. Lepo ruokailun jälkeen keskipäivällä miellettiin tärkeäksi väsymyksen poistajaksi, mutta se herätti myös kritiikkiä. Mieluisimmiksi leluiksi mainittiin legot, nuket, eläinautot, pikkumönkijät sekä rattikelkat. Pelaaminen ja askartelu ovat myös mukavaa puuhaa. Kiusaaminen, leikeistä pois jättäminen tai lelujen jakamattomuus koettiin ikävimpinä asioina. Pimeä, "zombit", hämähäkit, tulipalo ja toisten säikäyttely olivat lasten mielestä pelottavia asioita.

Utsjoen kunnan varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa tunnustetaan vapaan- ja ohjatun leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää

leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoiteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

2.2. Lapsena Utsjoella

Vanhemmilla on lastensa ensisijainen kasvatusoikeus ja kasvatusvastuu. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista. Yhteiskunnan tarjoamat palvelut tukevat lapsen kotikasvatusta. Laadukas ja toimiva varhaiskasvatus vaatii monien eri tahojen yhteistyötä, joista keskeisimmät yhteistyötahot ovat vanhempien lisäksi opetus-, sosiaali-, terveys-, kulttuuri- ja liikuntatoimi, yksityiset palveluntuottajat, seurakunta ja paikalliset järjestöt.

Kuvio 1: Lapsena Utsjoella

2.3. Varhaiskasvatus ja lapsen oikeudet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Utsjoen kunnassa varhaiskasvatusta järjestetään lapsen äidinkielenä olevalla pohjoissaamen ja suomen kielellä. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustilain mukaan toteuttaa päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena. Esiopetuksessa olevalla lapsella on mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin (540/2018) sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Subjektiivisen oikeuden mukaan kaikilla Utsjoen kunnassa asuvilla alle kouluikäisillä lapsilla on oikeus kunnalliseen varhaiskasvatukseen perheiden tarpeen mukaan. Subjektiivinen varhaiskasvatusoikeus ja sille vaihtoehtoinen oikeus lastenhoidon tukiin päättyy lapsen oppivelvollisuuden alkaessa. Myös muut lait ja kansainväliset sopimukset, YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, linjaavat varhaiskasvatuksen arvopohjaa ja ohjaavat sen järjestämistä.

Jokaisella lapsella Suomessa on oikeus:

- äidinkieliseen varhaiskasvatukseen
- onnelliseen lapsuuteen
- itseisarvoon ihmisenä
- omaan identiteettiin ja sukulaisuussuhteisiin
- omaan kulttuuriin, kieleen, uskontoon ja ajatuksiin
- vapaus ajatusten ja mielipiteiden ilmaisuun ja kehittämiseen
- turvallisiin ihmissuhteisiin
- turvattuun ympäristöön, joka mahdollistaa levon, leikin sekä monipuolisen toiminnan
- tasapainoiseen kehitykseen, kasvuun ja oppimiseen
- saada erityispedagogista tukea tarvittaessa

3. Varhaiskasvatus Utsjoen kunnassa

3.1. Varhaiskasvatuspalveluiden historiaa

Päiväkodit ovat suhteellisen uusi palvelumuoto Utsjoella. Entisinä aikoina ei ollut erillisiä instituutioita lasten kasvatusta varten. Työ, leikki, oppiminen ja vapaa-aika muodostivat kokonaisuuden joka päiväisessä elämässä. Utsjoen kunnassa kuten muuallakin saamelaisalueella vielä 60- ja 70-luvuilla suuri osa lapsista oli vanhempien mukana päivittäisissä töissä (Vuolab, 1983, 3). Perinteisesti vanhempien lisäksi kasvatuksesta vastuu jakaantui myös isovanhemmille, sukulaisille, kummeille ja naapureille. Heillä kaikilla oli merkitystä lapsen identiteetin rakentumisessa. Utsjoen alueelle leimaa antavaa on ollut myös vahva lestadiolaisliike, pohjoismaiden suurin kirkollinen herätysliike. Kristillinen kasvatus, seurakunta, kristilliset pyhät ja kirkossa käyminen ovat olleet iso osa monen lapsen elämää. Nykyajan lapset elävät melko erilaisen lapsuuden kuin heidän isovanhempansa ovat eläneet. Perheiden elämän- ja toimeentulotavat ovat muuttuneet ja muutos on tuonut mukanaan tarpeen varhaiskasvatukselle.

Utsjoen kunnassa on ollut useita perhepäivähoitajia, jotka ovat hoitaneet lapsia omissa kodeissaan. Syksyllä 1977 perustettiin päiväkotitoiminta Utsjoen kirkonkylälle. Vuonna 1991 aloitettiin kirkonkylällä saamenkielinen perhepäiväkotitoiminta, joka hoitolasten määrän vähennyttyä yhdistettiin suomenkieliseen päiväkotitoimintaan vuonna 2000. Vuodesta 2004 lähtien ovat *Utsjoen kirkonkylän päiväkodin saamenkielinen ja suomenkielinen osasto* toimineet eri tiloissa. Karigasniemen perhepäiväkotitoiminta aloitettiin vuonna 1996. Lapsiryhmän kasvaessa vuonna 1999 perhepäiväkotitoiminta muuttui *Karigasniemen saamenkieliseksi päiväkodiksi*. Nuorgamissa varhaiskasvatus järjestettiin pitkään perhepäivähoitajien kodeissa. Vuodesta 2001 lähtien Nuorgamissa on toiminut *Nuorgamin ryhmäperhepäiväkotitoiminta*.

3.2. Utsjoen kunnan varhaiskasvatuspalvelut

Utsjoen kunnassa asuville lapsille tarjotaan varhaiskasvatusta Utsjoen kirkonkylän päiväkodissa saamenkielisessä ja suomenkielisessä osastossa, Karigasniemen saamenkielisessä päiväkodissa ja Nuorgamin perhepäiväkodissa. Kielipesät toimivat Karigasniemellä, Utsjoen kirkonkylällä ja Nuorgamissa. Erityistä hoitoa ja -kasvatusta (EHA-hoitoa) järjestetään vaihtoehtoisesti lapsen edun mukaisesti joko lapsen kotona tai varhaiskasvatusryhmissä. Tietoa varhaiskasvatuspalveluista ja hoitoon hakemisesta saa Utsjoen kunnan nettisivuilta (www.utsjoki.fi).

Kuvio 2: Utsjoen kunnan varhaiskasvatuspalvelut

4. Varhaiskasvatuksen tehtävät ja tavoitteet

4.1. Tavoitteena oppiminen, hyvinvointi ja laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteet ovat yhteydessä toisiinsa ja niitä tulee tarkastella kokonaisuutena. Kokonaistavoitteena on huolehtia päivittäisestä hoidon tarpeesta ja luoda lapsille mahdollisuus sekä leikkimiseen, oppimiseen että kehittymiseen turvallisissa olosuhteissa. Toiminta toteutetaan yhteistyössä huoltajien kanssa lapsen edun mukaan.

Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Siihen, miten lapset käyttävät tietojään ja taitojaan, vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön johdolla suunniteltu toiminta täydentävät toisiaan.

Varhaiskasvatuksen toimien keskiössä on lapsi itse ja se perustuu suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen kasvatukseen, opetukseen ja hoidon kokonaisuuteen, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Lapset oppivat huolehtimaan itsestään ja tavaroistaan, ja isommat lapset oppivat auttamaan pienempiä. Lapsen tulee saada kasvaa rauhassa sellaiseksi ihmiseksi, joka arvostaa itseään ja muita.

Utsjoella lasten kielellisen kasvatuksen tavoitteena on opettaa lapsi arvostamaan eri kieliä sekä edistää monikielisyyttä. Kunnan varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa saamen kielen kehittymistä ja käyttöä. Resursseja, henkilöstöä ja osaamista tulee kohdentaa saamenkielen elvyttämistoimiin. Utsjoen kunnassa jokaisella lapsella tulisi olla mahdollisuus oppia saamea ennen kouluikää. Kielen elvyttämistoimet järjestään varhaiskasvatuksessa siten, etteivät ne heikennä lapsen äidinkielen taitoa ja sen kehittymistä.

Jokaisen Utsjoen varhaiskasvatuksessa olevan lapsen on voitava tuntea, että henkilöstö näkee, kuulee ja arvostaa häntä. Lapsen yhteenkuuluvuuden tunnetta tuetaan lapsiryhmän ja yhteisön jäsenen

kanssa. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Varhaiskasvatus on lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävä ja syrjäytymistä ehkäisevä palvelu.

Utsjoen kunnan varhaiskasvatuksessa ehkäistään kiusaamista luomalla turvallinen ympäristö, jossa lapsilla ja aikuisilla on hyvä olla ja jossa jokainen kokee olevansa hyväksytty. Varhaiskasvatuksessa luodaan positiivisia vuorovaikutussuhteita harjoittelemalla systemaattisesti sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. Tunnetaitojen oppimista tuetaan jatkuvasti lasten arkisissa tilanteissa havainnoimalla ja ohjaamalla kohti positiivista vuorovaikutusta ja opettelemalla ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Tunnetaitoja harjoitellaan myös erillisillä tunnetaitotuokioilla, joissa seurataan lastenpsykiatri Raisa Cacciatoren kehittämän Aggression portaat- malliin pohjautuvaa Jaana Hintikan (2018) laatimaa käsikirjaa. Pohjoissaamenkielisessä varhaiskasvatuksessa käytetään lisäksi Bovnnas bovdnii –materiaalia (Nasjonalforeningen for folkehelsen, 2005) tunnetaitojen harjoittelemisessa.

Varhaiskasvatuksessa toteutettava tapa- ja moraalikasvatus kulkevat käsi-kädessä kiusaamisen ehkäisyn kanssa, jossa aikuisten esimerkki ja sitoutuminen on keskeistä. Varhaiskasvatuksen arjessa edistetään lapsen osallisuutta, joka kehittää lasten ymmärrystä yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista. Kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta kehittää niin ikään lasten ymmärrystä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta.

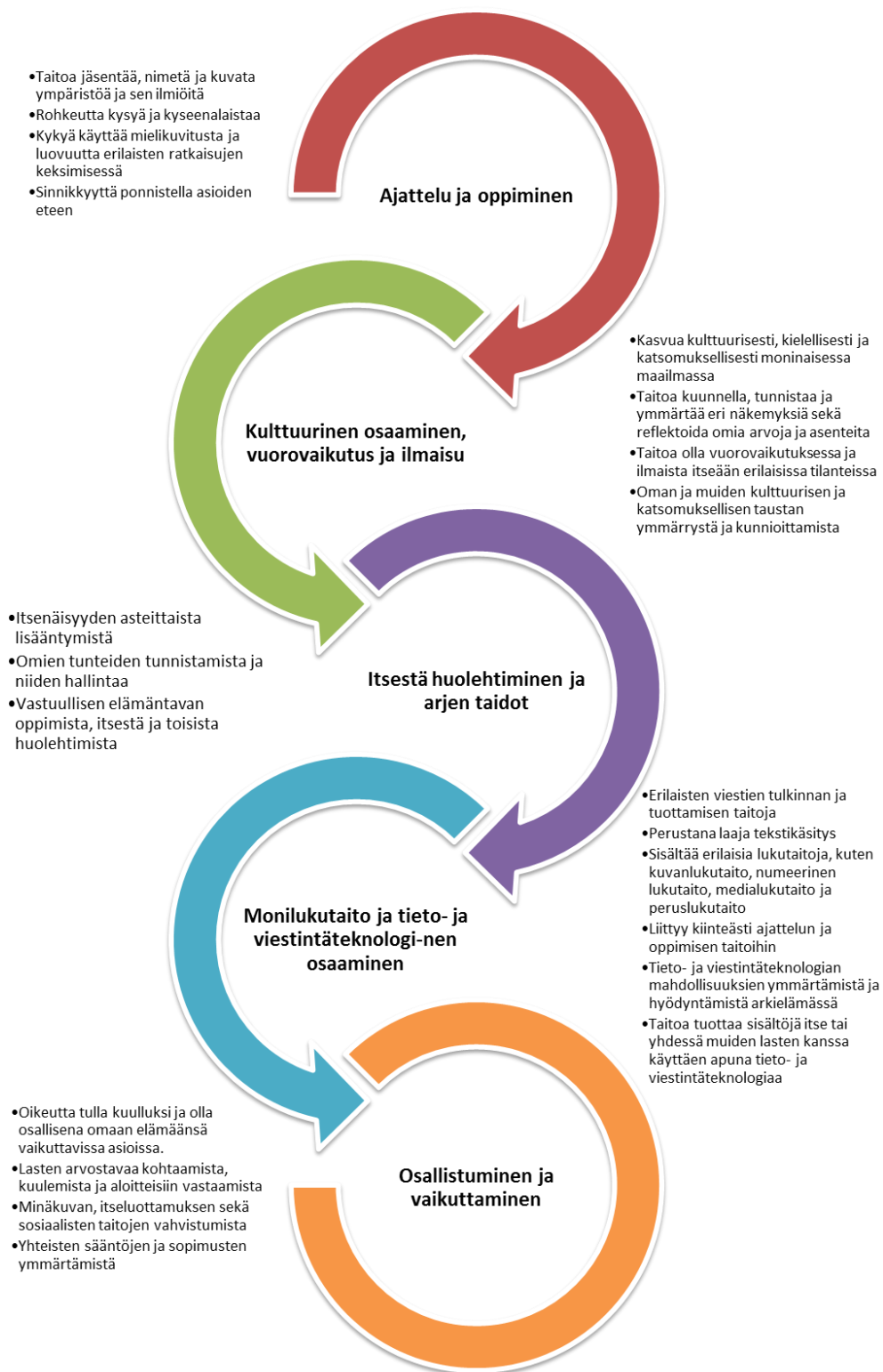
Varhaiskasvatuksen tavoitteena on:

- Edistää lapsen kokonaisvaltaista iän ja kehityksen mukaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia
- Antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista ja katsomuksellista taustaa
- Toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset
- Tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista
- Varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö
- Turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä
- Tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä
- Kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen
- Mahdollistaa lasten mukanaolo päätöksenteossa, ja tuoda esille omia toiveitaan aikuisten ohjauksessa
- Toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä

4.2 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle, jonka tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista, jonka kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen alueet ovat;

- Ajattelu ja oppiminen
- Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
- Osallistuminen ja vaikuttaminen

Kuvio 3: Laaja-alaisen osaamisen alueet

4.3 Oppimisen alueet

Oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista. Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Utsjoen varhaiskasvatuksessa paikallisuus ja saamelaiskulttuuri ilmenevät jatkuvasti lasten arjessa ja oppimisen alueilla hyödynnetään paikallista tietämystä luonnosta, elämäntavoista, historiasta, kielistä ja kulttuureista. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
 - Kielelliset taidot ja valmiudet
 - Kielelliset identiteetit
- Ilmaisun monet muodot
 - Musiikillinen
 - Kuvallinen
 - Sanallinen
 - Kehollinen
- Minä ja meidän yhteisömme
 - Eettinen ajattelu
 - Katsomuskasvatus
 - Lähiyhteisön menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus
 - Mediakasvatus
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
 - Matemaattinen ajattelu
 - Ympäristökasvatus
 - Teknologiakasvatus
- Kasvan, liikun ja kehityn
 - Liikkuminen
 - Ruokakasvatus
 - Terveys ja turvallisuus

4.3.1 Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien sekä kielellisten identiteettien kehittymistä. Kielelliset identiteetit ovat vuorovaikutustaidot, kielen ymmärtämisen taidot, puheen tuottamisen taidot, kielen käyttötaidot, kielellinen muisti ja sanavaranto sekä kielitietoisuus.

Kielitaito valtion rajojen yli toimiessa on erittäin tärkeää Utsjoen kunnassa. Utsjoki on Suomen ainoa kunta, jossa suurin osa lapsista ja nuorista on saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Utsjoen varhaiskasvatuksella ja opetustoimella onkin erityinen vastuu saamen kielen kehittämisessä ja säilyttämisessä elävänä kielenä tuleville sukupolville.

Myönteisessä ilmapiirissä lasten kielen käyttötaitoja tuetaan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri-ikäisten ihmisten kanssa. Jotta lapsen vuorovaikutustaidot kehittyvät, tulee lasta kuulla ja vastata hänen aloitteisiinsa. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Tarinoiden kerronta, lasten omat tarinat, lukeminen, lorut ja hokemat ovat olennainen osa varhaiskasvatusta. Keskustelut lasten kanssa tukevat sanavarannon kehittymistä ja tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia. Lasten monilukutaitoa tuetaan visuaalisilla, auditiivisilla ja audiovisuaalisilla viesteillä sekä teksteillä.

Suullinen perimätieto on yhä vahvaa Utsjoen alueella. Tarinointi on ollut keskeisessä osassa siirrettäessä arvoja, tapoja ja elämäntapaa sukupolvelta toiselle, joka on luonnollinen osa vuorovaikutusta. Lisäksi tarinan kuunteleminen on esteettinen kokemus, joka kehittää ihmisen mielikuvitusta. Suullinen perinne on luonnollinen osa vuorovaikutusta. Päiväkoti voi kutsua paikallisia ihmisiä kertomaan tarinoita lapsille. Myös vierailut erilaisissa tapahtumissa, ikäihmisten luona ja mummojen ja ukkien päivä päiväkodissa osaltaan edistävät lasten kielen käyttö- ja vuorovaikutustaitoja.

4.3.2 Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten musiikillisen, kuvallisen sekä sanallisen ja kehollisen ilmaisun kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Varhaiskasvatuksessa kehitetään lasten kauneuskäsitystä eri taiteenalojen avulla. Esteettisyys ja saatavilla olevat välineet ja materiaalit ovat oleellisia eri ilmaisumuotoihin tutustuttaessa. Lasten tulee saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä.

Musiikki tuo elämyksen kokemuksia ja vahvistaa lapsen suhdetta musiikkiin. Musiikin eri äänen tasot, rytmit, sointivärit auttavat lapsia havainnoimaan ääniympäristöä. Musiikin kautta lasten esteettiset taidot kehittyvät. Kokemukset eri musiikin lajeista kuuntelemalla ja havainnoimalla opettavat lasta tekemään valintoja esteettisistä valinnoista kuten kauneuskäsityksestä. Klassinen musiikki resonoii kehon kautta ja rauhoittaa. Perinteinen joiku, lastenlaulut ja nykyaikainen saamelaismusiikki kuuluvat Utsjoen varhaiskasvatuksen arkipäivään. Utsjoen alueella joikuperinne melkein katosi, mutta on vähitellen elpynyt ja sen rinnalle on myös syntynyt perinnemusiikkia uudessa muodossa.

Käsityö on jokaisen taito ja sillä on suuri merkitys estetiikassa. Käsityöt luovat myös osaltaan identiteetin perustaa paikalliseen ympäristöön. Käsityöt kertovat materiaaleista, paikkakunnasta, ajasta, käsityöntekijästä ja itse käyttäjästä. Käsitöiden ja taiteen kautta lapset oppivat sekä esteettisiä että käytännönläheisiä asioita askartelun, muovailun, ompelun ja nikkaroinnin avulla.

Kuvallisella ilmaisulla lapset harjoittavat ajattelua, havainnointia, luovaa ilmaisua ja kuvien tulkintaa. Kuvallista ilmaisua toteutetaan erilaisin menetelmin kuten piirtämällä, maalaamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten oma luovuus ja mielenkiinnon kohteet ovat keskiössä ja lasten oma kädenjälki on näkyvillä.

Sanallista ja kehoallista ilmaisua tuetaan draaman keinoin. Draamatyöskentely edistää lapsen tunneilmaisua, kielellistä kehitystä sekä valmiuksia uusien asioiden oppimiseen. Draamatyöskentelyssä leikki on keskeistä. Työskentely perustuu lapsen kehitystasoon, jossa kuvitteelliset roolit ja leikkitoimellisuus ovat osa toimintaa. Draamatyöskentelyssä voi hyödyntää laulu-, liikunta ja tanssileikkejä ja myös erilaisia käsinukkeja, tapahtuen joko spontaanisti tai suunnitellusti. Lasten omat tarinat ovat oleellinen osa draamatyöskentelyä, jossa rooli- ja sääntöleikit kuuluvat toimintaan.

Museovierailut niin saamen maassa kuin yli rajojen sekä teatterit, musiikkitapahtumat ja konsertit tukevat lasten esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia.

4.3.3 Minä ja meidän yhteisömme

Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Varhaiskasvatuksessa eri kulttuuri- ja kielitaustoista tulevat lapset kohtaavat ja tutustuvat yhdessä erilaisiin tapoihin, käytäntöihin ja katsomuksiin. Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin.

Utsjoella eletään monikulttuurisessa yhteisössä, jossa myös yksittäiset ihmiset ovat usein monikielisiä ja -kulttuurisia. Myös alueen alkuperäiskansan, saamelaisten kulttuuri-ilmentymät ovat nykyään monenlaisia, erityisesti asumisen ja elinkeinojen suurten erojen takia. Luonto ja sen antimet ovat yhä tärkeässä roolissa Utsjoella, vaikka suurin osa perheistä ei enää saakaan toimeentuloaan pelkästään luonnosta. Luontaiselinkeinoissa työt jakautuvat luonnon oman rytmin ja vuodenaikojen mukaisesti. Vuodenaikojen, sään ja kuun vaiheiden seuraaminen rytmittävät päivähoidon arkea. Myös kirkolliset juhlapyhät ja kulttuuritapahtumat ovat yhä oleellinen osa varhaiskasvatuksen toiminnan sisältöä.

Kulttuuria voidaan määritellä monin tavoin. Siinä voidaan nähdä kolme dimensiota: materiaallinen puoli, sosiaalinen puoli ja henkinen puoli. Kulttuurinen ja perinteinen tieto ja taito eivät ole pysähtyneet tiettyyn muotoon, tiettyyn aikakauteen tai tietyiksi tunnusmerkeiksi. Kulttuuri voidaan määritellä arvojen ja tapojen siirtymiseksi muutetussa muodossa sukupolvelta toiselle. Myöskään identiteetti ja itsetunto eivät ole pysyviä asioita, vaan identiteetti muovautuu vuorovaikutussuhteessa muihin (Balto, 2008, 40, 42, 75). Jotta lapset tunsivat elämäntilanteen turvalliseksi monikulttuurisessa yhteisössä, on tärkeää, että myös varhaiskasvatus on mukana edistämässä, tukemassa ja kehittämässä lasten identiteetin kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa edistetään lapsen identiteettiä ja yhteenkuuluvuutta yhteisöön. Avainasemassa ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Varhaiskasvatuksessa luodaan mahdollisuus lapsen kulttuuritajun kehittymiselle kehittämällä inhimillisyyttä sekä kansojen-, sukupuolten- ja sukupolvien välistä tasa-arvoa. Varhaiskasvatus toteutetaan monikulttuurisessa yhteisössä perheiden katsomusta kunnioittaen.

Jokainen uusi sukupolvi tuo mukanaan uuden mahdollisuuden kulttuurille. Yhteistyö vanhempien, isovanhempien ja saamelaiskulttuurien edustajien kanssa kielen- ja kulttuurituntemuksen edistämiseksi on keskeisessä asemassa lasten kasvatuksessa. Lapsille opetetaan, että kaikki ovat tasa-arvoisia erilaisuudessaan sekä opitaan jakamaan ja tekemään yhteistyötä. Yhdessä toimimalla opitaan ottamaan vastuuta itsestään ja toisistaan. Samalla opetellaan käytöstapoja, toisen auttamista ja huomioon ottamista. Tasa-arvoa kehitetään tekemällä samoja asioita yhdessä sekä ulkona että sisätiloissa. Samat säännöt ja toimintaperiaatteet koskevat kaikkia lapsia. On tärkeää, että myös henkilöstö omalla esimerkillään kunnioittaa ja edistää tasa-arvoa ja hyviä käytöstapoja. Varhaiskasvatusyksiköissä ei hyväksytä syrjintää sukupuolen, iän, elämäntilanteen, taustan tai minkään muun syyn perusteella.

4.3.4 Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten matemaattisen ajattelun kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös ympäristökasvatusta ja teknologiakasvatusta.

Utsjoen varhaiskasvatuksessa on luonnollista seurata, miten luonto muuttuu vuodenaikojen mukaan. Lasten kanssa keskustellaan päivistä, kuukausista, säästä ja muista aiheista, jotka liittyvät eri vuodenaikoihin. Lapsia myös muistutetaan luonnon materiaalien, sään, ympäristön, veden, kasvien, kalojen, lintujen ja eläinten kunnioittamisesta. Luonto on koti ja luonnonrauhaa tulee kunnioittaa. Luonto on myös osa paikallista ja saamelaista kulttuuria. Kokemusten kautta kehitetään lapsen ymmärrystä luonnon eri osien yhteenkuuluvuudesta. Ihminen on osa luontoa, eikä hän voi olla olemassa ilman luontoa. Varhaiskasvatus auttaa lapsia huolehtimaan ympäristöstä ja ymmärtämään luonnon, yhteisön ja kulttuurin välisiä yhteyksiä. Materiaalien haku, luontokäsitteet, metsässä kulkeminen ja siellä pärjääminen ovat tärkeitä osia kasvatuksessa. Varhaiskasvatuksessa painotetaan luonnonvarojen säästäväistä hyötykäyttöä. Lapsille opetetaan, että ihmisen ei tule tuhota luontoa eikä tuhata luonnonvaroja vaan kunnioittaa luontoa ja sen antimia. Luonnolle on turvattava mahdollisuus parantua ihmisen jättämistä jäljistä ja peittää ne. Ihmisellä on myös velvollisuus hoitaa luontoa. Lasten tulee kokea positiivisia asioita luonnossa, jotta he myöhemmin haluavat ja osaavat kantaa vastuunsa ympäristöstä. Yhdessä resurssihenkilöiden kanssa tutustutaan perinteisiin saamelaiselinkeinoin, kuten poronhoitoon, kalastukseen, maatalouteen, marjastukseen ja pyyntiin. Niiden lisäksi tutustutaan uudenaikaisiin paikallisiin elinkeinoin. Vuodenkierto näkyy voimakkaasti myös paikallisissa elinkeinoissa ja kyläkuvassa.

Lähiympäristöön tutustutaan tekemällä eripituisia kävelyretkiä. Kävelymatkat antavat mahdollisuuden tutustua luontoon ja harjoitella myös liikennesääntöjä esim. tietä ylittäessä. Suunnistaminen, paikannimet ja muu luontoon liittyvä sanasto ovat luonnollinen osa retkillä opittavista asioista. Tutustuminen paikalliseen luontoon haastaa lasta liikkumaan monipuolisesti ja opettaa hänelle myös kärsivällisyyttä. Kävelyn rytmi voi auttaa myös lukurytmin ja tavutuksen kehittymisessä. Myös saamelaista ajankäsitystä tuodaan esille päiväkodeissa. Siihen kuuluu ajan syklistyys, joka tulee selvästi esille luonnossa. Tällainen aikakäsitys vähentää kiireen tuntua ja tuo mukanaan tunteen, että ihmisellä on käytettävissään kaikki maailman aika.

Teknologiaan opitaan varhaiskasvatuksessa leikin ja ilon kautta. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin laitteisiin, järjestelmiin ja hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologisia välineitä. Myös koteja tuetaan tieto- ja viestintäteknologian käytössä.

4.3.5 Kasvan, liikun ja kehityn

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysisistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Monipuolinen liikkuminen, ruokakasvatus, terveys ja turvallisuus kuuluvat oleellisesti päiväkodin arkeen.

Lapsia kannustetaan liikkumaan aktiivisesti ja monipuolisesti kaikkina vuodenaikoina. Päivittäinen ulkoilu mahdollistaa lasten omaehtoisen liikkumisen ja ohjatut liikuntatuokiot taas tuovat lapselle kokemuksia ryhmän kanssa liikkumisesta. Liikkumisessa on tärkeää, että lapsi voi käyttää aistejaan ja liikunnan rytmi vaihtelee kestoltaan ja nopeudeltaan. Lasten motorisia taitoja ja kehontuntemista ja -hallintaa voidaan kehittää erilaisin tasapainoharjoitusten ja liikkumisen keinoin, kuten esimerkiksi kiipeilemällä, hyppimällä, juoksemalla ja pelaamalla liikuntapelejä.

Utsjoella vuodenaikojen vaihtelut mahdollistavat liikkumisen monin tavoin ympäri vuoden. Kesäajan liikkumisen muotoja ovat mm. pyöräily, ruutuhyppely, narulla hyppiminen, keinuminen ja erilaiset piha- ja palloleikit. Talviliikuntaan kuuluvat hiihto, luistelu, mäen lasku ja lumileikit.

Sisäliikuntaan on mahdollisuus koulujen liikuntasaleissa, jossa kehitetään lasten monipuolista liikunnasta mm. temppuradoilla, pallo-, joukkue- sekä mailapeleillä. Lasten luovaa liikuntaa harjoitetaan satu- ja musiikkiliikunnan keinoin, jossa leikki ja yhteinen toiminta ovat keskiössä. Utsjoen päiväkodin yli kolmevuotiaat lapset käyvät uimassa säännöllisesti. Nuorgamin ja Karigasniemen päiväkodit käyvät mahdollisuuksien mukaan.

Ruokakasvatus kuuluu olennaisena osana päiväkodin arkeen. Säännölliset ruoka-ajat, monipuolinen ja terveellinen ruoka edistävät lapsen terveellisiä ruokatottumuksia. Ruokailutilanteet ovat kiireettömiä ja ruokapöydässä keskustellaan yhdessä lasten kanssa, jolloin aikuinen omalla esimerkillään opettaa hyviä pöytätapoja. Mahdollisuuksien mukaan käytetään paikallisia raaka-aineita ruoan valmistamiseen.

4.4 Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapsen kehitystä ja oppimista tuetaan lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen aikana sekä lapsen aloittaessa esiopetuksen. Tuen tarpeen ilmettyä järjestetään tarkoituksenmukaista tukea lapsen etu huomioiden. Varhaiskasvatusta toteutetaan inklusion periaatteiden mukaisesti.

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen mahdollisesta tuen tarpeesta, annetaan tietoa tukimuodoista ja lasta koskevien asioiden käsittelystä ja salassapidosta.

Lapsen tarvitsema tuki, toimenpiteet ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Suunnitelmaan kirjataan myös pedagogiset ja rakenteelliset ratkaisut, tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut sekä tuen seuranta ja arviointi.

Utsjoen varhaiskasvatuksessa painotetaan perheen kanssa käytävää yhteistyötä, hienovaraista ja kuulevaa otetta sekä perheen tarvitsemaa aikaa käsitellä syntynyttä huolta. Perhe on aina keskiössä lapsen asioita hoidettaessa. Huoltajien suostumuksella aloitetaan tilanteen kartoitus puheterapian tai muun tarkoituksenmukaisen tahon kanssa tuen saamiseksi mahdollisimman pian kulloiseenkin tarpeeseen. Neuvolan, Lapin keskussairaalan tai muun lapsen tilanteen pohjalta tehdyn kartoituksen suositukset ja mahdollinen avustajan tarve selvitetään. Erityisvälineiden tai kalusteiden hankinnat tutkitaan ja tarpeen mukaan hankitaan.

5. Erityiset painotukset saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus käyttää omaa kieltään aktiivisesti, jolloin saamelainen kulttuuri, elämäntavat ja arvot ovat keskeisessä asemassa. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa (Suomen perustuslaki 17 § 3 mom.) Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Saamenkielisen varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Varhaiskasvatuksen henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Saamelaisella on kova paine osata ja ylläpitää saamelaisten perinteitä ja elää maailman asukkaana nykyaikaisessa saamelaisyhteiskunnassa. Jotta lapsilla on edellytykset elämään niin valtayhteiskunnassa kuin saamelaisyhteiskunnassa tulee saamenkielinen varhaiskasvatus rakentaa saamelaiseen perinteen, kulttuurin, kielen ja yhteisöelämän varaan. Toteutuksessa pyritään siihen, että varhaiskasvatus kohtaa myös uudenaikaiset yhteiskuntaelämän asettamat vaatimukset. (Saamelaisneuvosto 1994:7.)

Utsjoen kunnan saamenkielisen varhaiskasvatuksen painotukset perustuvat osin seuraavien henkilöiden tutkimuksille ja selvityksille: Asta Balto (2008), Aimo Aikio (2007), Else Målfrid Boine (2008) ja Kerttu Vuolab (1983). Yhtenä tärkeänä lähteenä on myös ollut Saamelaisneuvoston (1994) tiedotuslehtinen Saamelaislasten oikeuksista. Sen mukaan perheiden kieli- ja kulttuuritilanteet ovat usein herkkiä ja muuttuvat jatkuvasti, jolloin myös varhaiskasvatuspalvelujen tulee muuttaa toimintatapojaan ja –suunnitelmiaan niiden mukaan. Kuntien tulee asettaa henkilöresursseja saamelaislasten kasvatus- ja varhaiskasvatustoimintaan liittyvään suunnittelutyöhön, neuvontaan ja ohjaukseen. On tärkeää, että vanhemmat ja lasten hoitohenkilöstö saavat tietoja lasten oikeuksista, saamen kielen asemasta, monikielisyydestä ja lapsen kehittymisestä. Heitä varten on järjestettävä keskustelu- ja tiedotustilaisuuksia. Saamelaisneuvoston suositusten mukaan päiväkodit voivatkin toimia tarpeen mukaan myös tiedotuskeskuksina ja kaikille yhteisenä kulttuurikeskuksena (Saamelaisneuvosto, 1994, 9).

5.1. Pedagogiset painotukset saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa

Asta Mitkijá Balton toimintatutkimus (2008) painottaa, että perinteisesti saamelaisyhteiskunnassa seuraamisen avulla oppiminen oli sukupolvien välinen asia. Opetusmenetelmää ei jaettu oppiaineisiin. Tiedontarpeen lähtökohtana oli elämäntapa ja käytäntö. Yhteistyössä työskennellessä taidot, tiedot, arvot ja normit siirtyivät sukupolvelta toiselle. Saamelainen perinnetieto on holistista ja vahvasti sidoksissa ihmisen ja luonnon väliseen yhteyteen. (Balto, 2008, 47.) Holistisen näkemyksen mukaan ihminen oppii koko elämänsä ajan.

Perinteisissä saamelaisissa kasvatustilanteissa on tavallista, että kasvatustilanne on melko suvaitsevaista eivätkä rajat ole tiukkoja. Kasvatustilanteissa otetaan huomioon lapsen omanarvontunto ja kunnia. Valvottaessa lasta hänen tulee itse tietää ja tuntea rajansa, vapautensa ja sen perusteella kantaa myös vastuunsa. Opetus ei ole tiukasti aikaan sidoksissa, eikä opetustilannetta suunnitella etukäteen tarkkaan. Opetustilanteita on myös mahdollista luoda. Saamelaisille kasvatustilanteita ja opetusmenetelmille tyyppillisesti iäkkäämmät opettavat nuorempia ja uudet asiat liittyivät edeltäviin opintoihin ja kokemuksiin. (Aikio, 2007, 48.)

Osaa perinteisistä kasvatustilanteista ja opetusmenetelmistä voidaan käyttää myös varhaiskasvatuksessa. Utsjoen saamelaispäiväkodit käyttävät seuraavia menetelmiä mahdollisuuksien mukaan päivittäisessä toiminnassaan:

Työnteon avulla oppiminen

Työnteon avulla lapset oppivat kädentaitoja, työhön liittyviä taitoja ja arvoja, normeja sekä kauneuskäsitystä. Keskeisellä sijalla työnteon avulla oppimisessa onkin käsityö. On tärkeää oppia suunnittelemaan omia töitään, arvioida omaa kehitystään, ottaa huomioon työn vaaroja, osata valita työnsä ja materiaalinsa omien kykyjensä ja resurssiensa mukaisesti ja verrata muita asioita tähän työhön. Työnteon yhteydessä oppimisen opetusmenetelminä voivat olla työnteon näyttäminen, simultaaniopetus, neuvonta, ohjaus ja viivyttäminen. (Aikio, 2009.)

Tarinointi ja kertominen

Tarinoinnin tavoitteena on ihmisen kognitiivinen ja eettinen kehittyminen. Tarinoinnin avulla on opetettu yhteiskunnan arvoja, normeja ja moraalialia. Oli tavallista ja luontevaa tarinoida ja kertoilla töiden välillä. Tarinoinnilla ja kertomisella on yhä keskeinen rooli perinnetiedon siirtämisessä tuleville sukupolville. (Aikio, 2009.)

Kisailu ja leikkiminen

Kisaillessa ja kilpailtaessa lapsi oppii liikkumaan notkeasti ja ripeästi, hallitsemaan liikkumistaan sekä kehittämään omaa huomio-, havainto- ja keksimiskykyään. Tällä tavoin lapsi oppii myös voittamaan ja häviämään. (Aikio, 2009.)

Piikominen ja renkinä oleminen

Entisinä aikoina aloitettiin piikominen ja renkinä palveleminen hyvin nuorena. Sitä kautta opittiin uusia tapoja, taitoja ja tietoja. Lapsi oppi ihmisten erilaisuuksista ja hän oppi tulemaan toimeen oloomassakin ympäristössä. (Aikio, 2009.)

Omatoimisuus ja itsemäärääminen

Saamelaislapselta odotetaan valmiutta tulla toimeen uusien haasteiden kanssa. Lasten on voitava opetella omatoimisuutta, joka puolestaan lisää heidän itseluottamustaan. Toimeen tulemiseen kuuluu enemmän kuin käytännön taitojen oppiminen. Jos lapsi oppii, että hän pärjää, niin hän uskoo suoriutuvansa, osaavansa ja löytävänsä haasteisiin ratkaisut. Hän luottaa siihen, että ihmisellä on mahdollisuus oppia mitä tahansa. Omatoimisuuden ja muiden kanssa toimeen tulemisen välillä ei ole ristiriitaisuutta. Riippumattomuuteen kuuluu toimeen tuleminen sekä yksin että muiden kanssa. (Balto, 2008, 54, 58, 60, 62.)

Else Målfrid Boine (2008) painottaa sitä, että itsemäärääminen on ollut keskeisenä arvona lasten kasvatuksessa. Lapsella tulee olla mahdollisuus kehittää itseään haasteiden kautta. Sellaisessa kasvatustmenetelmässä aikuinen on lähellä, vaikkei istukaan vieressä. (Boine, 2008.)

Vaikka kasvatustilanne on päiväkodeissa melko toisenlainen kuin kotiolosuhteissa, annetaan lapselle vastuuta varhaiskasvatuksessa lapsen luonteen mukaisesti. Lapsilla on vapaus tutkia ja kulkea ympäristössä niin paljon kuin turvallisuusmääräysten mukaisesti on mahdollista. Lapset voivat keskenään puuhailla ja huomata asioita ja oppia niistä. Lapset ovat mukana varhaiskasvatuksen askareissa ja auttavat toinen toistaan sekä henkilökuntaa. Varhaiskasvatuksen henkilöstön roolina voi usein olla tarkkailijan rooli lapsen yrittäessä itse suoriutua eri toiminnoista. Tämä voi poiketa paljon siitä roolista, joka työntekijällä yleisesti ajatellaan olevan varhaiskasvatuksessa.

5.2. Saamenkielisen varhaiskasvatuksen lisätavoitteet

Saamenkielisen varhaiskasvatuksen perustana ovat Utsjoen kunnan varhaiskasvatuksen yhteiset tavoitteet. Saamelaisen varhaiskasvatuksen toteuttaminen kuitenkin asettaa lisätavoitteita, jotka eroavat joiltakin osin muusta paikallisesta kulttuurista.

Perhe- ja sukuyhteyden arvostaminen

Saamelaisen yhteiskunnan perustana ovat perinteisesti perhe ja suku. Siitä syystä myös varhaiskasvatuksessa otetaan mahdollisuuksien ja huoltajien toiveiden mukaisesti sukulaisia tai muita läheisiä ihmisiä mukaan yhteiseen toimintaan. Saamelaiseen varhaiskasvatukseen kuuluu olennaisesti sukulaisuhteiden nimitysten opettaminen, joka laajentaa lasten käsityksiä sukulaisuhteista. Sukulaisuus-, kummi- ja kaimajärjestelmien arvostaminen luo lapselle tunteen siitä, että he kuuluvat suurempaan kokonaisuuteen yhteisössä.

Kerttu Vuolabin (1983) mukaan entisinä aikoina vanhemmilla oli taloudellinen vastuu lastenkasvatuksessa ja isovanhempien vastuulla oli lasten henkinen kasvatus. Isovanhemmat antoivat lapsille aihioita kielelliseen kehitykseen, kädentaitoihin, älylliseen kehittymiseen ja maailmankuvan rakentamiseen. Nykyisessä yhteiskunnassa pääosassa perheitä isovanhempien osa kasvatustyöstä on jäänyt pois. (Vuolab, 1983, 10–11.) Varhaiskasvatus voi toimillaan edistää sukupolvien välisiä sosiaalisia yhteyksiä lähiympäristössä ja tällä tavoin kehittää eri-ikäisten luonnollista yhteyttä, joka muutoin on suuressa määrin katoamassa. Lasten kuuluvuutta saamelaisyhteisöön tulee tukea, ja lasten kasvatusympäristöön kuuluvia arvoja ja normeja tulisi kehittää positiivisella tavalla.

Kulttuuriperinnön siirtyminen sukupolvelta toiselle

Saamelaisneuvoston mukaan lastenkasvatuksen tavoitteena on siirtää uusille sukupolville yhteistä kulttuuriperintöä, tietoja, taitoja, arvoja ja tapoja. Yhteisiä kulttuurisymboleita tulee käyttää siten, että saamelaislapset tuntevat itsensä osaksi saamen kansaa. Lasten kasvuympäristön tulee olla sellainen, että saamelaisuus elää ja liittyy luonnollisesti lasten jokapäiväiseen elämään. (Saamelaisneuvosto, 1994, 7.)

Saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa luodaan mahdollisuus lapsille tutustua ja kokea saamelaiskulttuurin monipuolisuus. Kulttuuriperinnön siirtymistä sukupolvelta toiselle toteutetaan yhteistyössä yhteisön kanssa. Kulttuuriarvot kuten kieli, pukeutuminen, käsityöt ja musiikki yhdistävät saamen

kansaa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on oltava tietoa siitä, että heidän oma saamelaisuutensa ei ole kaikilla saamelaisilla samanlainen, eikä se siten voi toimia normina saamelaisuudelle (Balto, 2008, 76). On tärkeää painottaa, että saamelaisilla on useita kieliä, ammatteja ja asuinpaikkoja. Kaikki saamelaiset eivät myöskään puhu äidinkieltään. On hyvä tietää syitä kielitaidon puutteelle sekä kielitaidottomuuden seurauksia. Varhaiskasvatus pyrkii tukemaan saamelaisten yhteenkuuluvuutta alueen alkuperäiskansana yli valtionrajojen. Tavoitteena on kehittää lasten yhteenkuuluvuutta Utsjoella, sen lisäksi myös koko Tenojokilaakson alueella sekä koko Saamenmaassa. Vaikka nykyisessä saamelaisyhteiskunnassa suvut ja siidat eivät ole enää yhtä keskeisessä asemassa kuin aikaisemmin, on niillä yhä merkitystä lasten kasvatuksessa. Myös lapsen identiteetti kehittyy ja vahvistuu sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa.

Perinteisesti lapsi tutustui omien sukulaistensa ja läheistensä kautta lapsuuteen, nuoruuteen, vanhempiin ja ikäihmisiin. Aikuisten töitä seurattaessa hän muodosti nais- ja mieskuvansa. Nyky-yhteiskunnassa tällaisten kokonaisuuksien oppiminen kotioiloissa on harvoin enää mahdollista. (Vuolab, 1983, 10–11.) Varhaiskasvatus pyrkii osaltaan luomaan olosuhteet, joissa lapsi oppii olemaan yhdessä eri-ikäisten lasten kanssa. Resurssihenkilöiden ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kautta lapset tapaavat kaikenikäisiä aikuisia ja oppivat erilaisia vuorovaikutustaitoja.

Varhaiskasvatuksessa kulttuuriset esineet kuten laavu ja saamenpuku ovat näkyvissä. Kulttuuri ei kuitenkaan saa jäädä vain ulkoisten esineiden tai symbolien varaan. Symbolien ja merkkien taustalla on oltava syvällisempi ajatuspohja. Sitä voidaan kutsua metatiedoksi siitä, mitä edellä mainitut esineet ja toiminnot merkitsevät ihmiselle (Balto, 2008, 41–42).

Saamenkielen elvyttäminen ja kehittäminen

Saamen kieli on yksi saamelaisten tärkeimmistä henkisistä omaisuuksista. Utsjoen kunnan alueella puhutaan pohjoissaamea, joka on uhanalainen kieli. Varhaiskasvatus tiedostaa erityisasemansa kielen elvyttämis- ja kehittämistyössä. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on, että saamenkieli kehittyy ja säilyy elävänä käyttökielenä myös tuleville sukupolville. Kielen omaksumisen tukemiseksi lastentarhanopettajien, hoitajien, isovanhempien ja vanhempien sekä kaikkien lasta ympäröivien aikuisten tulisi puhua saamen kieltä mahdollisimman paljon – silloinkin, kun he osaavat kieltä vain muutaman sanan. Jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus oppia äidinkieltään. Varhaiskasvatuksen tulee rikastuttaa ja kehittää lapsen äidinkielen taitoja. Lapsen kielellistä itsetuntoa tulee edistää ja hänen äidinkieltään suojella siten, että hän voi käyttää saamea tuntematta sitä huonommaksi kieleksi kuin valtakieltä. (Saamelaisneuvosto, 1994, 8.)

Jotta saavuttaisimme nämä tavoitteet, niin saamenkielisten lasten kasvatuksen tulee tapahtua yhdessä muiden saamenkielisten lasten kanssa. Lasten saamenkielen taito on monimuotoista ja eritasoista ja kielen suhteen on tietoisesti työskenneltävä. Keskeisessä osassa on työntekijöiden ammattitaito ja kulttuuritaju. Myös heidän tulee kiinnittää huomiota omaan kieleensä ja pyrkiä oikeaan ja rikkaaseen kielenkäyttöön. Saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa edistämme ja kehitämme lapsen kielitaitoa siten, että hänen sanavarastonsa kasvaa ja aktiivinen kielitaitonsa kehittyy positiivisessa ympäristössä. Varhaiskasvatus yhdessä resurssihenkilöiden kanssa tukee suullisen perinteen säilymistä ja kehittymistä.

5.3. Saamenkielisen varhaiskasvatuksen haasteet

Saamelaislasten kasvatus vaatii paljon huomiota ja tukea, jotta lapset eivät jää kielellisesti ja sosiaalisesti juurettomiksi. Myös lelujen ja materiaalin teko sekä niiden ostaminen saamelaislasten varhaiskasvatusta varten vaatii enemmän taloudellisia ja henkilöllisiä resursseja kuin suomalaislasten varhaiskasvatus. (Vuolab, 1983, 44.) Resurssien puute vaikeuttaa saamenkielisen varhaiskasvatustoiminnan kehittämistä (Saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma, 2009, 68). Ponnistelemme yhä yrittäessämme luoda saamelaislapselle sopivan varhaiskasvatusmallin, jonka sisältö soveltuisi hänen kielellisiin ja kulttuurillisiin tarpeisiinsa.

Haasteena saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa pidetään sitä, että tätä perinnetietoa ei pidetä tasavertoisena muun tiedon kanssa, eikä hengellinen puoli perinnetiedosta ole niin julkista. Kielensisäiset hengelliset uskomukset, arvot, asenteet ja käsitteet edustavat monella tapaa alkuperäiskansoille tyyppisiä asioita. Nimenomaan tämä perinteisen tiedon henkinen puoli on suurimmassa vaarassa kadota ja jäädä muiden asioiden jalkoihin. (Balto, 2008, 44, 45, 47, 69.) Saamenkielisen varhaiskasvatuksen erityisenä haasteena on tasapainoilla monien arvomaailmojen ja normien vaikutuspiirissä. Haemme aktiivisesti sellaisia hyviä toimintatapoja, jotka varmistaisivat saamelaislapsille hyvän kehityksen ja edistymisen sekä henkisesti, kielellisesti, sosiaalisesti, älyllisesti että fyysisesti.

Nykyiset lapset pääsevät harvoin kokeilemaan perinteisiä töitä ja olemaan niissä luontaisesti mukana. Haasteena on, miten lapset pääsisivät varhaiskasvatuksessa kokemaan luontaisesti tavallista elämää, johon perinteinen saamelainen elämäntapa, elämäntapa ja työt kuuluvat.

Saamelaislasten kielen rikastamiseen on yhä vähän materiaalia, joka aiheuttaa sen, että saamenkielisen varhaiskasvatushenkilöstön on itse luotava oppimateriaalia. Varhaiskasvatuspaikat ovat keskeisessä asemassa yhteiskunnassa tarjottaessa saamenkieltä ja -kulttuuria lapsille. Kuitenkin saamenkieli

ja saamelaiskulttuuri varhaiskasvatuksessa riippuvat yksittäisten työntekijöiden hyvästä tahdosta ja vaativat heiltä suurta ahkeruutta oman kielitaidon huoltamisessa ja tietojen hakemissa. Varhaiskasvatuksen työntekijät joutuvat itse hakemaan ja hankkimaan tietoa saamelaisten perinteistä. Henkilöstön on myös osattava puolustaa ja perustella uudistamistoimenpiteitään, niiden laillisuutta, tavoitteellisuutta ja pedagogisuutta sekä vanhemmille, viranomaisille että koko yhteiskunnalle. Tämä perustelovelvollisuus vaatii enemmän osaamista ja kykyä heiltä, jotka työskentelevät saamelaispäiväkodeissa. (Balto, 2008, 51.)

6. Yhteistyökumppanit ja yhteistyön perusta

6.1 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajilla on päävastuu lasten kasvatuksessa. Hyvä varhaiskasvatus on perheen ja varhaiskasvatuksen välistä yhteistyötä, johon tarvitaan huoltajien tuntemusta omasta lapsestaan ja varhaiskasvatushenkilöstön tietoa lapsen kehityksestä ja kasvusta. Yhteistyö henkilöstön ja huoltajien kesken perustuu osallisuudelle ja luottamukselle. Henkilöstön ja huoltajien välinen luottamus edistää lapsen hyvinvointia. Huoltajien jakamat tiedot lapsestaan ja perheen arvoista auttavat päiväkodin henkilöstöä päivittäisessä toiminnassa ja sen suunnittelussa.

Jokaiselle varhaiskasvatuksen piirissä olevalle lapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma, VASU, joka on pedagoginen asiakirja. Lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida suunnitelmassa iän ja kehityksen edellyttämällä tavalla. On tärkeää, että lapsen huoltajan ja henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta, yhdistyvät lapsen vasussa. Pedagogista dokumentointia käytetään hyväksi suunnitelmaa laadittaessa. Vasua laadittaessa huomioidaan myös lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelma laaditaan huoltajien ja lastentarhanopettajien välisenä yhteistyönä päivähoitohakemuksen yhteydessä ja sitä tarkistetaan vuosittain tai useammin jos on tarvetta.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tule sisältää seuraavat asiat:

- Lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- Lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteutumiseksi sekä toteutumisen arviointi
- Lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki
- Mahdollinen lääkehoitosuunnitelma
- Lasten, henkilöstön ja huoltajien yhdessä sopimat asiat
- Suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- Tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran

Varhaiskasvatuksessa vaihdetaan kuulumisia huoltajien kanssa päivittäin lapsia tuodessa ja hakiessa. Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja huoltajien välinen jatkuva vuorovaikutus mahdollistaa huoltajien osallisuuden lasten varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin ja on näin ollen tärkeä osa varhaiskasvatuksen toteuttamista. Nk. vasukeskustelujen lisäksi järjestetään vanhempainiltoja. Muita yhteistyömuotoja ovat juhlat, talkoot, retket ja yhdessä tekeminen erilaisten teemojen puitteissa.

6.2. Koulun ja varhaiskasvatuksen välinen yhteistyö

Utsjoen kunnassa esiopetusta järjestetään osana koulun toimintaa. Varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus muodostavat lapsen kehityksen kannalta johdonmukaisesti etenevän jatkumon elinikäiselle oppimiselle. Opetusta koskeva yhteistyö ja vierailut koulun ja päiväkodin välillä ovat erittäin toivottavia. Lapsen siirtyminen päivähoidosta kouluun tehdään mahdollisimman helpoksi. Yhteistyön keskeisenä sisältönä on varmistaa lapsen kasvatuksellinen ja opetuksellinen jatkumo.

Koulu järjestää varhaiskasvatuksen henkilöstön ja opettajien yhteistyökokouksen joka kevät. Yhteistyössä järjestetään esiopetukseen tulevien oppilaiden vanhemmille tiedotustilaisuuksia kaksikielisyydestä ja monikulttuurisuudesta sekä opetuksen tavoitteista. Esiopetukseen tuleville oppilaille järjestetään kahden–kolmen päivän tutustumisjakso kouluun. Huoltajille lähetetään esiopetukseen ilmoittautumislomake esiopetusta edeltävänä keväänä. Samassa yhteydessä vanhemmat valitsevat joko saamen tai suomen kielen opetuskieleksi ajatellen lapsen koko koulupolkua.

Utsjoella on mahdollisuus myös kielikylpyopetukseen esi-, ja alkuopetuksessa niille esikouluun tuleville, joiden huoltajat toivovat lapsensa saavan vahvistusta saamen kielen taitoonsa tai aloittavan saamen kielen oppimisen. Kielikylvyssä opetus tapahtuu osin saamen kielellä ja osin suomen kielellä. Saamenkieliset tunnit ovat aluksi taito- ja taideaineita. Saamenkielisten tuntien määrää kasvatetaan vuosittain ja tavoitteena on päästä sellaiseen kielitaitoon saamen kielen osalta, että huoltajat voivat valita kokonaan saamenkieliseen opetuksen siirtymisen.

Kielikylpyopetuksen tarkoituksena on antaa saamen kieltä taitamattomalle mahdollisuus oppia kieltä. Sen tarkoituksena on myös turvata rinnakkaisluokissa saamen kieltä äidinkielenään puhuvien kielen vahvistumista ja äidinkielellä saatavan opetuksen laatua.

6.3. Monialainen yhteistyö

Monialaisen yhteistyön tavoitteena on varmistaa varhaiskasvatuksen toteuttaminen toimintayksiköissä lapsen tarpeita vastaavasti. Yhteistyötä tehdään neuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kesken. Yhteistyön merkitys korostuu, kun joillain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä ja hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Varhaiskasvatushenkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymi-

sestä ja hyvinvoinnista sisällytetään huoltajan kirjallisella suostumuksella lapsen laajaan terveystarkastukseen. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyökumppaneina ovat mm. seurakunta, kirjasto, puheterapia, hammashoito ja fysioterapia. Lastenneuvolan kanssa tehdään yhteistyötä myös terveellisten elämäntapojen kehittämisessä. Utsjoen kunta ostaa suomenkieliset puheterapiapalvelut Inarin kunnasta ja saamenkieliset Kaarasjoen kunnasta. Puheterapeutti käy Utsjoella asiakaskäynneillä, jotka järjestetään päiväkotipäivän aikana varhaiskasvatuksen tiloissa tai esikoululaisille vaihtoehtoisesti koulun tiloissa. Puheterapian kautta on mahdollisuus myös järjestää henkilökunnan ja vanhempien koulutusta. Hammashoitolan kanssa yhteistyötä tehdään ryhmävalistustilaisuuksien ja tutustumiskäyntien merkeissä.

6.4. Yhteistyö Saamenmaassa ja maailmalla

Utsjoella teemme yhteistyötä sekä Suomen että Norjan puolen naapurikuntien varhaiskasvatuksen kanssa. Mahdollisuuksien mukaan teemme yhteistyötä koko Saamenmaassa. Varhaiskasvatusyksiköjä kannustetaan yhteistyöhön myös lähialueiden ulkopuolella, jotta lapset saisivat käsityksen muista kansoista ja alueista. Saamelaislasten kasvatuksessa on saman tyyppisiä haasteita kaikissa Pohjoismaissa, ja resurssit yhdistämällä työtaakka ja kustannukset voivat alentua (Vuolab 1983:28). Sen myötä yhteisten kansainvälisten ja paikallisten tavoitteiden toteuttaminen voi myös helpottua.

Tavoitteena olisi saada ns. “ystävyysspäiväkotit” jokaiselle osastolle. Luontaisia yhteistyökumppaneita Karigasniemen päiväkodille on Kaarasjoella, Nuorgamin perhepäiväkodille ja Utsjokisuun päiväkodille puolestaan Taanassa ja Uuniemellä. Utsjoen kunnan päiväkotien osastojen välistä yhteistyötä kehitetään yhteisillä retkillä ja koulutuksilla. Eri yksiköiden lapsiryhmät tutustuvat toisiinsa vierailujen ja yhteisten tapahtumien merkeissä. Toimintojen kehittämiseen kuuluvat kokemusten, tiedon ja oppimateriaalien jakaminen.

6.5. Muut sidosryhmät

Utsjoen varhaiskasvatuksessa järjestetään mahdollisuuksien mukaan yhteisiä tilaisuuksia ja hankkeita paikallisten viranomaisten, yhdistysten, projektien, saamelaisorganisaatioiden, saamelaistiedotusvälineiden sekä seurakunnan kanssa. Yhteistyö resurssihenkilöiden kanssa, erityisesti ikääntyneiden kanssa, on tärkeä osa varhaiskasvatusta.

7. Toiminnan seuranta, arviointi ja kehittäminen

Varhaiskasvatusyksiköt tekevät omat toimintasuunnitelmansa, jotka perustuvat kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin. Kehittämiseen ja arviointiin osallistuvat henkilöstön lisäksi vanhemmat, lapset ja yhteistyökumppanit. Varhaiskasvatuksen kehittäminen on prosessi, joka ei pääty koskaan.

Utsjoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaa muokataan tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen vi-
ranhaltijat seuraavat suunnitelmaa ja pitävät kokouksia ja tekevät tarpeelliset muutokset asiakirjaan. Uudistetut suunnitelmat viedään sivistyslautakunnalle vahvistettavaksi.

7.1. Varhaiskasvatuksen kehittämistarpeet

Ryhmäkokojen vaihtelut

Haasteena varhaiskasvatuksen kehittämistyössä on lapsiryhmien koon vuosittaiset ja kuukausittaiset vaihtelut sekä vuorohoidon järjestäminen yksittäisille lapsille. Varhaiskasvatusyksiköt toimivat sisarusryhminä, joissa ikäjakauma vaihtelee nollasta seitsemään. Kehittämistarpeena nähdään se, miten tarjota lapsen iän ja kehityksen mukaista toimintaa sisarusryhmässä ja miten jakaa ryhmää toiminnan mukaan. Henkilöstö ja tilat asettavat ryhmän jaolle myös omat rajoitteensa.

Henkilöstön rekrytointi ja erityislastentarhanopettajan palvelut

Osaan Utsjoen kunnan varhaiskasvatuksen viroista ja toimista ei ole yrityksistä huolimatta saatu koulutettua henkilöstöä. Kunta yrittää löytää keinoja rekrytoida henkilöstöä laajoilla ja houkuttelevilla hakuprosesseilla. Monikulttuurisella ja -kielisellä alueella työskentely asettaa henkilöstölle paljon vaatimuksia. Myös jo toimessa olevan henkilöstön jaksamiseen ja kouluttautumiseen tulee panostaa.

Utsjoen kuntaan on perustettu virka, johon kuuluvat 50% varhaiskasvatuksen erityisopettajan työtehtävät koko kunnan alueella ja 50% varhaiskasvatuksen opettajan työtehtävät Utsjoen suomenkielisessä päiväkodissa.

Saamenkielen elvyttäminen

Utsjoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma perustuu kaikkien lasten saamen kielen kehittämiseen. Sen lisäksi tulisi entistä paremmin huomioida saamenkielen erityisasema Utsjoen kunnassa. Tavoitteena on luoda olosuhteet sellaiseksi, että kaikille lapsille taattaisiin mahdollisuus oppia saamenkieltä ennen kouluikää.

Saamenkielistä varhaiskasvatusta ja kielikylpyä voi hakea vanhempien toiveesta. Saamelaisneuvosto painottaa, että myös äidinkiellensä menettäneillä saamelaislapsilla on oltava mahdollisuus saada opetusta saamenkielessä (Saamelaisneuvosto 1994: 8). Toisin sanoen saamelaislapsilla on oikeus elvyttää kieltään, vaikka heillä ei olisikaan mahdollisuutta oppia kieltä kotona. Tätä tarvetta varten on kehitetty kielipesätoiminta. Myös suomalaislapsilla on mahdollisuus integroitua saamelaisyhteisöön kieli- ja kulttuuriopintojen kautta.

Utsjoen kunta on saanut Saamelaiskäräjien jakamaa valtionrahoitusta äidinkielisten palvelujen turvaamiseen sekä kielipesätoimintaan Karigasniemen, Utsjoen ja Nuorgamin kielipesiin.

Yhteistyö päiväkotien kesken

Vierailut päiväkotien ja kielipesien kesken esimerkiksi yhteisten uimapäivien, retkien ja muun vuorovaikutuksen teemoilla ovat haasteellisia pitkien välimatkojen kunnassa. Vierailupäivä ruokailuihin ja lepoetkineen saattaa kestää koko toimintapäivän ja ovat erittäin haasteellisia pienille päiväkotilaisille. Matkakustannukset asettavat rajat vierailupäivien määrille. Ryhmän jakaminen, toiminnan tarkka suunnittelu ja ajoittaminen ovat avaimia haasteen ratkaisuksi. Vanhempien kanssa käytävä yhteinen keskustelu turvallisuustekijöistä retken aikana on tärkeää. Osa vanhemmista voi olla mukana retkillä ja vierailuilla tai muutoin tukea yhteisten tavoitteiden toteutumista.

Uimataito varhaiskasvatuksessa

Utsjoen kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan on kirjattu uimataidon kehittäminen koko kunnan alueella. Tavoitteena on vahvistaa ja mahdollistaa Nuorgamin ja Karigasniemen varhaiskasvatusyksiköiden lasten osallisuutta uimataidon opettelussa. Käytännössä esimerkiksi syksyllä kerran viikossa syyskuun ajan ja keväällä toukokuun ajan tai jollakin muulla sovitulla tavalla.

8. Yhteenveto

Utsjoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on luoda yhteinen arvopohja ja tavoitteet Utsjoen kunnan varhaiskasvatuspalveluihin. Lähtökohtana on lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen. Toimien keskiössä on lapsi itse, ja kasvatus perustuu lapsen tarpeisiin. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan lapsen päivittäisistä hoidon tarpeista ja luodaan hänelle mahdollisuus leikkimiseen, oppimiseen että kehittymiseen turvallisissa olosuhteissa. Tavoitteena on tukea varhaiskasvatuksessa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Lapsen ikä ja yksilölliset tarpeet huomioon ottaen pyritään edistämään lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukemaan lapsen esteettistä, eettistä, älyllistä ja katsomuksellista kasvatusta kodin ja ympäröivän kulttuuriperinteen mukaan.

Utsjoen kunnan varhaiskasvatuksessa toimintaa toteutetaan sekä pohjoissaamen- että suomenkielellä. Elämämme monikulttuurisessa yhteisössä ja maailmassa edellyttää yhteiseloä toisten kulttuurien ja kielten kanssa toisia tukien ja arvostaen. Utsjoen kunnan varhaiskasvatuspalveluiden järjestämisessä huomioidaan saamenkielen ja saamelaiden erityisasema alueen alkuperäisenä kielenä ja kulttuurina. Saamenkielisen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi on tehty paljon töitä ja kehittämistyö jatkuu.

Varhaiskasvatuspalveluiden järjestämisessä on monia haasteita: koulutetun henkilöstön rekrytointi, sopivien tilojen löytäminen, lapsiryhmien vuosittaiset kokovaihtelut ja kunnan rahoituskysymykset. Epävarmuus työskentelyolosuhteissa vaikeuttaa pitkäaikaissuunnittelua ja vie voimavaroja. Meidän tulisiakin saavuttaa perusedellytykset toiminnalle: tarpeelliset resurssit, tilat ja toimintapaikat varhaiskasvatuksen toteuttamista varten. Nykyisen varhaiskasvatushenkilöstön jaksamista tulisi myös tukea kaikin mahdollisin keinoin.

Varhaiskasvatus vaatii monien eri tahojen yhteistyötä, jotta se olisi laadukasta ja toimivaa. Ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu lapsista on vanhemmilla. Varhaiskasvatus tukee ja avustaa vanhempia lasten hoidossa ja kasvatuksessa. Teemme yhteistyötä paikallisen yhteisön ja lasten perheiden kanssa tukeaksemme lasten tunne-elämän, taitojen ja tietojen kehittymistä. Varhaiskasvatus on osa yhteisöä ja yhteisö on osa varhaiskasvatusta. Työskentelemme sellaisen Pohjoismaisen yhteisön hyväksi, joka vastaa lasten ja perheiden tarpeita sekä tekee yhteistyöstä helppoa ja luonnollista niin paikallisesti kuin myös yli valtionrajojen.

Lähteet

- Aikio, A. (2007) *Saamelainen elämänpolitiikka*. Licensiaattitutkielma. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Aikio, A. (2009) Saamelaisten elämänpolitiikka. Luento liseniaattitutkielmasta pohjoissaameksi 16.5.2009 Riutulassa.
- Balto, A. M., (2008) *Sámi oahpaheaddjit sirdet árbevirolaš kultuvrra boahttevaš buolvvaide. Dekolonialiserema akšuvdnadutkamuš Ruota beale Sámis*. Sámi allaskuvla. Dieđut 4/2008. Alta: Fagtrykk Idé.
- Boine, E. M. (2008) Áhčis bárdnái. Luento pro gradu –tutkielmasta 22.11.2008 Inarissa.
- Hintikka, J. (2018) *Tunteet ja käyttäytyminen hallintaan: Tunnetaitojen opettaminen Aggression portaat –opetusohjelman avulla. Opettajan käsikirja*. Turku: Painosalama Oy.
- Lasten oikeudet. YK:n yleissopimus lasten oikeuksista. Haettu osoitteesta 27.5.2019 <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimus-kokonaisuudessaan/>.
- Nasjonalforeningen for folkehelsen (2005) *Bovnnas bovdnii*. Lobo Media AS.
- Opetushallitus (2018): *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a*. Helsinki: PunaMusta Oy.
- Saamelaiskäräjät (2009) *Saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma*. Ivalo: Ukko-media Oy.
- Sámiráđdi (1994) *Sámemánáid vuoigatvuodát*. Lehtinen on saatavilla Sámiráđdi:ltä.
- Utsjoen kunta (2016) Utsjoen kunnan saamenkielinen esiopetussuunnitelma 2016. Haettu 27.5.2019 osoitteesta: <https://peda.net/utsjoki/ol/esiopetus-luonnos2/saamen-esiopetus>.
- Valtiosopimus 23/1998. Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja. Haettu 27.3.2019 osoitteesta: https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1998/19980023/19980023_2.
- Vuolab, K. (1983) *Ráporta sámegiela ja -kultuvrra oahpahusgeahččaleames Ohcejoga gielddas* 16.11.1981 – 31.5.1983. Julkaisematon lähde.

Utsjoen varhaiskasvatus

Kuvat

Áile-Risten Holmberg - Studio Borga 2010